

Заходи щодо вивчення та охорони рисі євразійської (*Lynx lynx*) у природному заповіднику Горгани

Ярослав Петрашук, Роман Кузнєцов

Природний заповідник «Горгани» (м. Надвірна, Україна)
Email: gorgany1996@ukr.net; orcid: 0009-0008-3464-7319

PETRASHCHUK, Y., R. KUZNETSOV. Research and conservation measures of the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in the Gorgany Nature Reserve. — In the Gorgany Nature Reserve, monitoring of the Eurasian lynx has been conducted systematically since 2000. In recent years, it has been carried out using two methods: route surveys based on snow tracks and monitoring with camera traps. It was revealed that the population size of the Eurasian lynx in 2022–2024 remained stable, with four individuals being recorded, indicating a sufficient abundance of small rodents that constitute its main prey. The stable condition of the population reflects the effectiveness of ongoing monitoring, protection, and international cooperation measures aimed at preserving the species within the Gorgany Nature Reserve. This trend creates prerequisites for the further recovery and maintenance of a viable lynx population in the region and confirms the crucial role of protected areas in the conservation of large carnivores in the Ukrainian Carpathians.

Вступ

Природний заповідник «Горгани» — об'єкт із найсуворішим природоохоронним режимом в українських Карпатах. Ця обставина, а також ряд особливостей конфігурації його території накладають відбиток як на місцеву популяцію рисі євразійської, так і на проведення моніторингу. Характеристика теріофауни цього заповідника наведена в регіональній літературі [Татаринів 1973; Голубец *et al.* 1988; Киселюк & Годованець 2000].

Тваринний світ заповідника представлений типовими гірськими формами тварин, які тісно пов'язані з висотними рослинними поясами. У природних частинах різноманіття фауни є найвищим, поступово зменшуючись із висотою. Територія важкодоступна через дуже складний рельєф, вона вузька, витягнута вздовж хребта Довбушанських Горган, центральну частину займають малопридатні для життєдіяльності рисі субальпійські біотопи. Для території заповідника характерне значне видове різноманіття гризунів, якими рись переважно й харчується.

Мета роботи — узагальнити і систематизувати відомості про стан вивченості та охорони популяції рисі євразійської (*Lynx lynx* L.) на території природного заповідника «Горгани».

Матеріали та методи

Дослідження передбачають збір і узагальнення даних про чисельність, територіальне розміщення, розмноження, міграції та взаємодії рисі з іншими видами. Основі дані щодо реєстрацій та особливостей охорони рисі розміщено у томах 14–28 Літопису природи заповідника «Горгани».

До 2022 р. обліки диких тварин у заповіднику проводили за методикою, описаною Ю. Юркевичем [1996]. Облік рисі в умовах заповідника здійснюють двома методами: маршрутний облік за слідами на снігу та облік за допомогою фотопасток. Основним методом, що застосовується в установі, є маршрутний облік за слідами на снігу, який здійснюється співробітниками Горганського та Черниківського природно-наукових дослідних відділень протягом зимового періоду. Не менш важливим є і моніторинг за допомогою фотопасток, який, проте, дозволяє зафіксувати рись не щороку.

З вересня 2021 р. вивчення та охорона рисі на території заповідника здійснюють відповідно до Плану дій щодо збереження рисі євразійської в Україні¹, використання методик, розроблених WWF-Україна та Франкфуртським зоологічним товариством. Моніторинг за допомогою фотопасток здійснюють з 2022 р. з використанням 10 камер протягом зимового і літнього періодів. До нього залучені працівники обох відділень, які встановлюють і знімають фотопастки. Отримані результати аналізують працівники науково-дослідного відділу заповідника.

Фіксацію слідів рисі у заповіднику «Горгани» здійснюють на облікових маршрутах, що охоплюють якнайбільшу кількість оселищ, де трапляються великі хижаки. Відомості про знахідки у кожному кварталі заносять до облікових карток та дублюють у інспекторських щоденниках. У 2024 р. сліди рисі вдалося виявити у чотирьох урочищах заповідника — Джурджі, Поломський, Новобудова та Федичіл.

Результати

Дослідження

Накопичення даних щодо стану популяції рисі триває з 2000 р. (рис. 1). Загалом можна говорити про ріст числа реєстрацій у період 2000–2010 рр. і подальшу їх стабілізацію. Починаючи з 2022 р., фотопастки в заповіднику декілька разів фіксували рись (рис. 2).

Завдяки даним, отриманим за допомогою фотопасток і обліків по слідах на снігу, з 2022 р. маємо достовірні дані про розмноження, зміну чисельності та міграцію рисі євразійської. Останні три роки чисельність виду стабільна, фіксується наявність чотирьох особин, що свідчить про достатню чисельність різних дрібних гризунів, якими вона переважно харчується.

¹ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 16.09.2021 № 595.

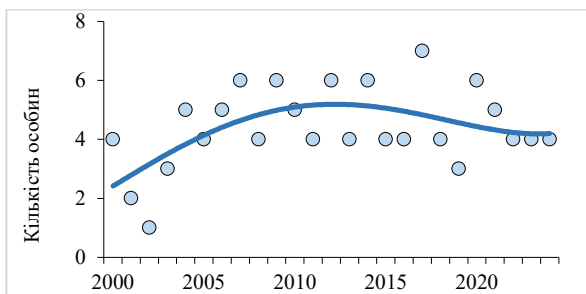

Рис. 1. Зміни чисельності рисі за період 2000–2024 рр.

Рис. 2. Ліворуч — встановлення фотопасток. Фото Д. Галая, 09.06.2024; праворуч — рись, зафіксована під час зимового моніторингу. Фото В. Поповича, 10.11.2023.

Додатково результати моніторингу фіксують за допомогою програми SMART. Ці технічні засоби дозволяють отримати точні дані про місцезнаходження слідів, коротку характеристику та фото (рис. 3).

Охорона та екоосвіта

У заповіднику силами постійно здійснюють охорону природних комплексів, диких тварин і місць їхнього перебування. В особливі періоди життєдіяльності особин рисі євразійської, а саме під час періоду розмноження (лютий–березень) та появи потомства (травень–червень), здійснюється посилена охорона екосистем заповідника від браконьєрства.

Для підвищення обізнаності щодо необхідності збереження рисі євразійської працівники сектору еколого-освітньої роботи заповідника проводять заходи для здобувачів освіти, студентів і місцевих жителів (рис. 4). З 2022 по 2025 р. проведено 8 «екологічних годин», 10 «екологічних уроків», 5 зустрічей та 2 квести у закладах освіти Надвірнянської і Пасічнянської, Переріслянської, Івано-Франківської територіальних громад. Для кожного заходу розроблено відповідні друковані матеріали.

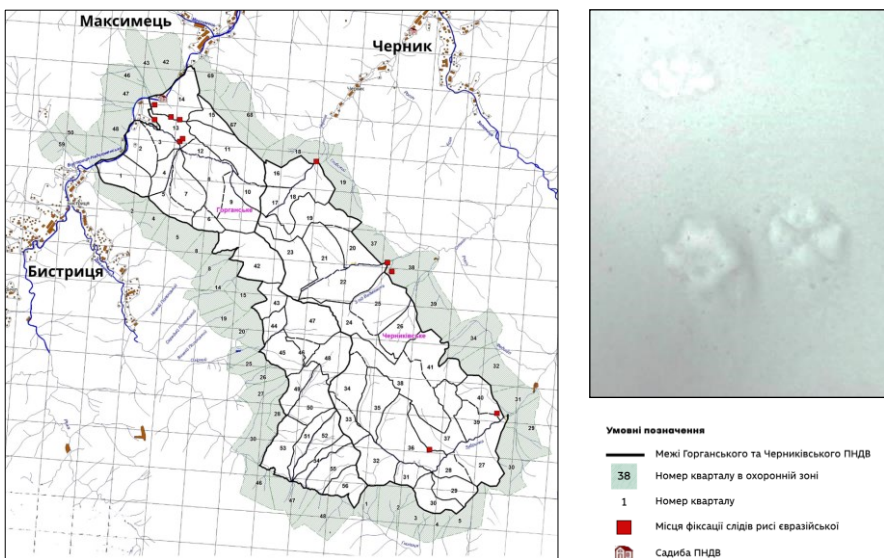

Рис. 3. Карта місць фіксації слідів рисі євразійської з 2022 р. та сліди рисі на снігу, зафіксовані інспекторами за допомогою робочого смартфона. Фото В. Гоцанюка, 22.03.2024.

Рис. 4. Екозахід щодо необхідності збереження рисі євразійської. Фото Р. Кузнецова, 14.11.2024.

Висновки

Стабільна чисельність рисі євразійської, зафіксована в природному заповіднику «Горган» протягом останніх трьох років, свідчить про дію низки позитивних чинників: ефективні природоохоронні заходи (зокрема боротьбу з браконьєрством та освітні заходи), збереженість середовищ існування, наявність достатньої кормової бази.

Незначні зміни у чисельності тварин у попередні роки (а по суті в уявленнях про чисельність) можна пояснити як недостатньою матеріально-технічною базою установи, що не дозволяла фіксувати вид, так і популяційними хвилями, що не пов'язані з антропогенними чинниками.

Стабільність популяції є підґрунтям для збільшення загальної чисельності рисі в регіоні. Це підкреслює важливу роль природних заповідників як ключових територій для збереження біорізноманіття, особливо для видів, що перебувають під загрозою. Заповідники стають своєрідними «острівцями стабільності» для таких тварин.

Подяки

Автори дякують колегам, які сприяли розвитку дослідження, зокрема Д. Галаю, В. Гоцанюку та В. Поповичу за надані в користування фотографії змонтованих фотопасток та слідів рисі.

Література

- Голубец, М. А., А. Н. Гаврусевич, И. К. Загайкевич, [et al.]. 1988. *Украинские Карпаты. Природа*. Наукова думка, Киев, 1–208.
- Киселюк, О. І., Б. Й. Годованець. 2000. Хребетні природного заповідника «Горгани». *Заповідна справа в Україні*. 6 (1–2): 35–41.
- Татаринів, К. А. 1973. *Фауна хребетних Заходу України*. Вища школа, Львів, 1–257.
- Юркевич, Ю. В. 1996. Дикі звірі і птахи Карпат. Івано-Франківське обласне управління лісового господарства України, Надвірна, 1–92.

Резюме

ПЕТРАЩУК, Я., Р. КУЗНЕЦОВ. Заходи щодо вивчення та охорони рисі євразійської (*Lynx lynx*) у природному заповіднику Горгани. — У природному заповіднику «Горгани» моніторинг рисі євразійської проводять систематично з 2000 року. В останні роки його здійснюють двома методами: маршрутним обліком по слідах на снігу та обліком за допомогою фотопасток. Встановлено, що протягом 2022–2024 років чисельність популяції рисі євразійської залишається стабільною — зафіксовано чотири особини, що свідчить про достатню кількість дрібних гризунів, які становлять основну частину її здобичі. Стабільний стан популяції вказує на ефективність здійснюваних заходів моніторингу, охорони та міжнародної співпраці, спрямованих на збереження виду в межах природного заповідника «Горгани». Така тенденція створює передумови для подальшого відновлення та підтримання життєздатності популяції рисі в регіоні й підтверджує важливу роль заповідних територій у збереженні великих хижих українських Карпат.